



STORTINGET

Innst. 324 S

(2020–2021)

Innstilling til Stortinget
fra kommunal- og forvaltningskomiteen

Meld. St. 12 (2020–2021)

Innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om Nasjonale minoriteter i Norge – En helhetlig politikk

Til Stortinget

1. Sammendrag

1.1 Innledning

Det vises i meldingen til at en nasjonal minoritet er en etnisk, religiøs og/eller språklig minoritet med langvarig tilknytning til landet. I Norge er det kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, romer og romanifolk/tatere som har status som nasjonale minoriteter.

Det har vært lagt fram én stortingsmelding om nasjonale minoriteter tidligere, St.meld. nr. 15 (2000–2001) Nasjonale minoriteter i Norge – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar. Meldingen var en oppfølging av at Norge i 1999 ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (rammekonvensjonen). Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) trådte i kraft for Norges del i 1998. Kvensk, romanes (språket til romene) og romani (språket til romanifolket/taterne) er anerkjent som minoritetsspråk i Norge etter minoritetsspråkpakten. St.meld. nr. 15 (2000–2001) var den første helhetlige gjennomgangen av politikken overfor nasjonale minoriteter. Den presenterte også prinsippene som skulle ligge til grunn for politikken på området.

Det internasjonale minoritetsvernet bygger på ikke-diskrimineringsprinsippet og prinsippet om likebehandling. Det betyr at statene er forpliktet til å arbei-

de for at de nasjonale minoritetene blir likestilt med majoritetsbefolkningen, både formelt og i praksis. I dag er i stor grad de formelle rettighetene til de nasjonale minoritetene på plass i Norge. En utfordring er imidlertid at disse rettighetene ikke alltid følges opp i praksis.

Det fremgår at formålet med stortingsmeldingen er å beskrive utviklingen i politikken overfor nasjonale minoriteter de siste 20 årene og skissere hvordan regjeringen kan bidra til å styrke de nasjonale minoritetenes språk, kultur og situasjon i det norske samfunnet framover.

De overordnede målene og prinsippene i politikken overfor nasjonale minoriteter er forankret i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og andre internasjonale konvensjoner, og står i hovedtrekk ved lag. De tre overordnede målene er:

1. Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur
2. Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser
3. Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester

Det pekes i meldingen på at det har vært en positiv utvikling i disse 20 årene. Bevilgningene på politikkområdet har økt betraktelig i perioden. Departementene har opparbeidet erfaringer med både å utvikle og forvalte virkemidler på politikkområdet, som blant annet tilskuddsordninger, erstatningsordninger og møteplasser for dialog mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. De nasjonale minoritetene er også i større grad organiserte, og taler i stor grad sin sak, både i offentligheten generelt og overfor myndighetene. Det er i tråd med målene for politikken.

Det gis i meldingen en omtale av ulike sentre for kulturformidling, museer o.l.

I tråd med regjeringens målsetting om å legge til rette for økt mangfold i kulturuttrykk og kulturtilbud ønsker regjeringen også å bidra til å synliggjøre de nasjonale minoritetenes kultur i samfunnet.

Det pekes i meldingen på at det er mer kunnskap om de nasjonale minoritetene i dag enn for 20 år siden, men man vet fortsatt ikke nok om effekten av mange virkemidler på politikkområdet. I tilknytning til mel-dingsarbeidet har det vært viktig for regjeringen å få kartlagt tiltak og virkemidler og få anbefalinger til mulige forbedringspunkter for å nå målene i politikken. Den nyeste gjennomgangen er rapporten fra Telemarksforskning (2020) Kulturell berikelse – politisk besvær. Gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoriteter 2000–2019, som er utført på oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Departementet har også innhentet kunnskap fra andre forsknings- og utredningsmiljøer og fått innspill til meldingen fra minoritetene selv.

1.1.1 Politisk grunnlag for politikken overfor nasjonale minoriteter

Det vises i meldingen til at de nasjonale minoritetene i Norge gjennom historien har blitt utsatt for fornorsknings- og assimilering- eller ekskluderingspolitikk. Fra siste halvdel av 1800-tallet og gjennom deler av 1900-tallet var målet med statens politikk i grove trekk å gjøre minoritetene og deres levemåte mest mulig lik majoritetsbefolkningen (assimilering) eller å stenge dem ute fra samfunnet (ekskludering). Staten benyttet ulike virkemidler for å oppnå dette, og politikken har vært forskjellig og hatt ulike konsekvenser for de fem minoritetsgruppene.

Romanifolket/taterne, skogfinnene og kvenene/norskfinnene ble i hovedsak forsøkt assimilert, mens jødene og romene ble utsatt for en ekskluderingspolitikk.

Det pekes i meldingen på at det tar lang tid å endre holdninger, og konsekvensene av den historiske politikken overfor de nasjonale minoritetene preger fremdeles enkelte av gruppene på ulike måter. På 1990-tallet kom myndighetenes oppgjør med tidligere tiders politikk. Siden da har det kommet på plass individuelle og kollektive erstatningsordninger for urett som ble begått, og staten har også kommet med offisielle unnskyldninger overfor flere av de nasjonale minoritetene. Den siste unnskyldningen ble gitt 8. april 2015 av statsminister Erna Solberg til norske romer. I 2011 ble det satt ned et offentlig utvalg som skulle gjennomgå tidligere tiders politikk overfor romanifolket/taterne. Utvalget over-rakte i 2015 sin rapport NOU 2015:7 Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag til kommunal- og moderniseringsmi-

nisteren. Regjeringens endelige oppfølging av NOU-en går fram av kapittel seks i meldingen.

Det vises i meldingen til at på tross av store endringer i samfunnet de siste 20 årene er Norge fortsatt et samfunn med små forskjeller, det er tillit mellom folk og høy grad av trygghet. Regjeringen vil styrke de viktige fellesskapene og bygge samfunnet nedenfra gjennom å spre makt og gi enkeltmennesker, familier og lokalsamfunn mulighet til å styre sin egen hverdag, og til å forme sin egen framtid. En av kjerneverdiene i et liberalt samfunn som det norske er også at flertallet tar hensyn til mindretallets interesser.

En følge av globaliseringen er at språklig og kulturell påvirkning fra andre deler av verden preger befolkningen i Norge på mange ulike måter. Norsk språk er for eksempel utsatt for press fra engelsk, og de nasjonale minoritetenes språk og kultur kan være ekstra utsatt for påvirkning, ettersom gruppene er nokså små og antall språkbrukere er få. Ut over rettighetene som følger av internasjonale konvensjoner og avtaler som Norge har sluttet seg til, har nasjonale minoriteter hittil hatt få språklige rettigheter etter norsk lov. Våren 2020 la regjeringen fram forslag til ny språklav der det er foreslått at nasjonale minoriteters språk får lovfestet status. Der-som loven vedtas, vil offentlige organ få ansvar for å fremme og verne de språkene som er anerkjent som nasjonale minoritetsspråk i Norge, som er kvensk, romani og romanes, jf. Prop. 108 L (2019–2020) Lov om språk. Etter lovforslaget vil det også slås fast at som språklige og kulturelle uttrykk er kvensk, romani og romanes likeverdige med norsk.

Regjeringen vil legge til rette for at nasjonale minoriteter i Norge fortsatt skal få utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, og delta i storsamfunnet. Samtidig som regjeringen vil styrke mangfoldet og ivareta nasjonale minoriteters interesser, er det viktig å ikke behandle nasjonale minoriteter som én ensartet gruppe.

Hvordan en person oppfatter og utformer sin personlige identitet er et privat anliggende og ikke noe staten skal regulere. Det er imidlertid et mål for regjeringen at ingen skal være redd for å synliggjøre sin bakgrunn som nasjonal minoritet i frykt for stigmatisering. Regjeringen har en aktiv innsats mot rasisme og diskriminering. Det vises i meldingen til ulike handlingsplaner, strategier og kartlegginger. Å jobbe bredt mot rasisme, antisemittisme, diskriminering og hatefulle ytringer er også et viktig bidrag i politikken overfor nasjonale minoriteter.

Det er fremdeles forholdsvis lite kunnskap om nasjonale minoriteter i befolkningen, og minoritetene selv opplyser at de ofte blir møtt med uvitenhet, både av enkeltpersoner og i forvaltningen.

Regjeringen har besluttet at FNs bærekraftsmål utgjør det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største nasjonale og globale utfordringer. I politikken over-

for nasjonale minoriteter er delmål 16.7 om å sikre lydhøre, inkluderende, deltakerbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivå, spesielt aktuelt. I tillegg er delmål 4.1 om å sikre at alle jenter og gutter fullfører gratis og likeverdig grunnskole og videregående opplæring av høy kvalitet som kan gi dem et relevant og reelt læringsutbytte, aktuell.

1.1.2 Avgrensning

Meldingen handler om politikken overfor de fem nasjonale minoritetene i Norge. Politikken dreier seg i hovedsak om deltakelse i samfunnet og vern og styrking av kultur, kulturell identitet og språk. Meldingen handler ikke om samer. Regjeringen redegjør for sin samepolitikk i andre dokumenter til Stortinget, blant annet i årlige meldinger.

1.2 Rettslig rammeverk for politikken overfor nasjonale minoriteter

Det vises i meldingen til at politikken overfor nasjonale minoriteter bygger på prinsippet om likeverd og ikke-diskriminering, og er forankret i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27, FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen), FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (FNs rasediskrimineringskonvensjon), Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk.

Nasjonale minoriteters rettigheter er i utgangspunktet formulert som rettigheter individene har, sammen med andre i sin gruppe. Samtidig er det klart at minoritetenes rettigheter som regel bare kan oppfylles gjennom tiltak overfor hele gruppen, for eksempel når det gjelder utdanning, media og beskyttelse og videreutvikling av de nasjonale minoritetenes språk og kultur.

Det gis i meldingens kapittel 2 en nærmere omtale. Under internasjonalt rettslig rammeverk gis en omtale av relevante FN-konvensjoner, Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk. Videre gis en omtale av Norges rapporteringer til Europarådet om rammekonvensjonen og minoritetsspråkpakten (sist i 2020) og om oppfølgingen av tilbakemeldingene og anbefalingene fra Europarådet. Det gis også en omtale av nasjonalt rettslig rammeverk, herunder likestillings- og diskrimineringsloven og Likestillings- og diskrimineringsombudet, straffelovens paragrafer om rasisme og diskriminering, ny språklav og Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM).

1.3 De fem nasjonale minoritetene i dag

Det vises i meldingen til at de fem nasjonale minoritetene alle har en lang historie i Norge. Minoritets-

gruppene skiller seg fra hverandre med hensyn til kulturell og språklig bakgrunn, og de har svært ulik historie.

Det har vært et mål for myndighetene å bidra til å styrke minoritetenes egne organisasjoner, blant annet gjennom tilskudd. Alle de fem nasjonale minoritetene i Norge har etablert egne organisasjoner som fremmer saker og tar opp spørsmål som minoritetene er opptatt av. Alle minoritetene, bortsett fra romene, har organisasjoner som tilfredsstiller kravene for å motta driftstilskudd. Noen av minoritetsgruppene har også flere organisasjoner.

I arbeidet med stortingsmeldingen har Kommunal- og moderniseringsdepartementet hatt møter med de nasjonale minoritetenes organisasjoner for å få kunnskap om hva minoritetene selv mener er viktig å ha med i den videre politikken. I tillegg har departementet hatt møter med ungdomsrepresentanter fra alle minoritetsgruppene.

I meldingens kapittel 3 presenteres de fem nasjonale minoritetene. Der framgår også innspillene som de nasjonale minoritetene har kommet med i arbeidet med meldingen.

1.3.1 Kvener/norskfinner

Det vises i meldingen til at kvenene/norskfinnene er en språklig og etnisk minoritet med historisk tilhørighet i nordområdene, hovedsakelig i Troms og Finnmark. I dag bor det kvener/norskfinner også i andre deler av landet.

Flere av de kvenske/norskfinske tradisjonene er levende i dag, for eksempel saunatradisjonen. Noe av den gamle folketroen holdes også fortsatt i hevd. Videre er sang- og musikktradisjonen sterk, blant annet gjennom den læstadianske sangen og gjennom folkemusikken. Fortellertradisjonen, kvenske navn og begreper i naturen og håndverkstradisjonen er en del av den kvenske/norskfinske kulturen. Kvensk språk er en viktig del av den kvenske immaterielle kulturarven.

16. mars er Kvenfolkets dag, en felles dag da kvenene/norskfinnene markerer seg selv, sitt språk, sin kultur og sin historie. 26. april er valgt som kvensk språkdag, samme dato som kvensk språk i 2005 ble anerkjent som minoritetsspråk i Norge. Kvenene har også et eget flagg. I 2001 ble kvendrakten lansert.

Det gis videre i kapitlet en omtale av kvensk språk, om kvensk/norskfinsk organisering og om kvenske institusjoner.

1.3.2 Jøder

Det vises i meldingen til at jødernes historie i Norge begynner i 1851 med opphevelsen av grunnlovsparagrafen som forbød jøder å komme inn i Norge. Innvandringen fra Øst-Europa, primært fra Tsar-Russland på 1800-tallet førte til at det dannet seg et jødisk miljø i Oslo og i Trondheim. I 1940 bodde det om lag 2 100 jø-

der i Norge. Holocaust rammet den jødiske minoriteten hardt. Nesten en tredjedel av den jødiske befolkningen i Norge ble brutalt drept.

Den jødiske minoriteten i Norge i dag er sammensatt, både med tanke på etnisk bakgrunn, grad av religiøsitet og forholdet til tradisjoner. Mange knytter den jødiske identiteten sin like mye til kultur, tradisjon og historie, som til religion.

Det gis videre i kapitlet en omtale av jødernes religion og kultur, språket jiddisch, jødisk organisering og jødiske museer.

1.3.3 Skogfinner

Det vises i meldingen til at skogfinner er etterkommere av finske innvandrere som kom til Norge fra tidlig på 1600-tallet og bosatte seg i skogsområder på Østlandet, i hovedsak langs svenskegrensen. I dag har noen skogfinner en sterk kulturell tilhørighet til det skogfinske, mens andre opplever at forskjellene mellom det norske og det skogfinske er relativt utvisket. Finnskogen er et stort sammenhengende skogområde som strekker seg langs begge sider av riksgrensen mellom Solør i Norge og Värmland i Sverige.

Det gis videre i kapitlet en omtale av skogfinsk språk, kultur og religion, skogfinsk organisering og Norsk Skogfinsk Museum.

1.3.4 Romer

Det vises i meldingen til at de norske romene er etterkommere etter fem familier som hadde tilhørighet i Norge før 2. verdenskrig. De fleste er uformelt organisert i noen få storfamilier. En storfamilie består gjerne av tre til fire generasjoner, hvor lederen ofte er bestefar eller oldefar. Tilknytningen til familien er sterk, og storfamilien utgjør det viktigste sosiale og økonomiske grunnlaget for livet til de fleste romer. Mange tilhører en europeisk pinsemenighet for rom, Centre Missioner Evangelique Rom International.

Mye tyder på at levekårene for romer i Norge i dag er langt dårligere enn i befolkningen for øvrig. Flere familier er preget av komplekse og vanskelige livssituasjoner og fattigdom på grunn av løse arbeidsforhold og uforutsigbar økonomi. Flere voksne romer er funksjonelle analfabeter. Mange romer har fått liten skolegang, men flere voksne melder om at de ønsker å gå på skole og få fast arbeid.

Det gis videre i kapitlet en omtale av romsk språk og kultur, romsk organisering, samt av Romano Kher (romsk kultur- og ressurscenter i Oslo).

1.3.5 Romanifolk/tatere

Det vises i meldingen til at det som tradisjonelt har kjennetegnet romanifolk/tatere, er deres livsform som reisende. En stor del av romanifolket/taterne er i dag bofaste og jobber innenfor ulike typer yrker.

Romanifolk/tatere har vært en del av det norske samfunnet siden 1500-tallet. Gruppen har blitt utsatt for grove overgrep av norske myndigheter, både i form av forfølgelser, landsforvisninger, tvangssterilisering, bortadoptering av barn og andre assimileringstiltak. Mange har også opplevd mobbing, trakassering og overgrep i lokalsamfunnene de bor i. Tidligere tiders forfølgelser har ført til at en del av minoriteten har ønsket å holde identiteten sin skjult.

Det er ulike syn blant romanifolket/taterne om hvilken betegnelse som skal brukes på minoriteten. Noen foretrekker å kalles tatere, mens mange mener ordet tater er en nedsettende betegnelse, og ønsker å bli omtalt som romanifolk eller reisende. Myndighetene har derfor valgt skråstrekkbetegnelsen romanifolket/taterne.

Det gis videre i kapitlet en omtale av romanifolkets/taternes språk og kultur, organisering blant romanifolket/taterne samt av Latjo drom (fast utstilling på Glomdalsmuseet).

Det gis også en omtale av unge nasjonale minoriteter.

1.4 Mål og virkemidler i politikken overfor nasjonale minoriteter framover

Det vises i meldingen til at politikken som gjelder for befolkningen i Norge, også gjelder de nasjonale minoritetene. Det er likevel nødvendig med egne tiltak på noen områder for å sikre at minoritetene kan bevare og utvikle sin religion, sine språk, tradisjoner og kulturarv, i samsvar med artikkel 5 i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Det er også behov for tiltak for å sikre de nasjonale minoritetene effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender som særlig berører dem, i samsvar med konvensjonens artikkel 15. Regjeringen fortsetter å legge til rette for en aktiv politikk overfor de nasjonale minoritetene.

I meldingens kapittel 4 beskrives mål og virkemidler i politikken. Målene er utledet av forpliktelsene Norge har etter Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og har ligget noenlunde fast i de 20 årene det har vært en egen politikk overfor nasjonale minoriteter. De tre overordnede målene er:

1. Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur
2. Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser
3. Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester

Regjeringen viderefører disse målene i politikken overfor nasjonale minoriteter framover.

Meldingskapitlet er delt i fem deler, hvor hvert av de tre overordnede målene har sitt delkapittel. Det fjerde delkapitlet beskriver virkemidler for å øke kunnskapen om nasjonale minoriteter i befolkningen, og det siste delkapitlet beskriver tiltak for å sikre god samordning og forvaltning i tråd med de overordnede målene for politikken.

1.4.1 Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur

Det første målet handler om at nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur. Virkemidler i språk-, kultur-, og opplæringspolitikken er helt sentrale for å nå dette målet. For å legge til rette for at nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet er det i tillegg viktig å ha en aktiv politikk for å motvirke rasisme, diskriminering, fordommer og hatefulle ytringer.

Det vises til meldingen for nærmere omtale.

1.4.2 Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser

Det andre overordnede målet i politikken er at nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser. Målet er avledet av Europarådets rammekonvensjon artikkel 15, hvor det står at «Partene skal skape de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig de som berører dem», jf. punkt 2.1.2.3 i meldingen. Dette målet er også i tråd med FNs bærekraftsmål, delmål 16.7, som går ut på «Sikre lydhøre, inkluderende, deltakerbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivå».

Regjeringen følger både rammekonvensjonen og bærekraftsmålet gjennom å støtte de nasjonale minoritetenes egne organisasjoner og gjennom å etablere ulike arenaer for dialog mellom sentrale myndigheter og minoritetenes organisasjoner.

Det vises til meldingen for nærmere omtale av å definere, forankre og fortsatt sikre effektiv deltakelse.

1.4.3 Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester

Det tredje overordnede målet er at nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester. Kommunene har ansvar for å sikre innbyggerne sine gode og likeverdige tjenester for eksempel innenfor barnehage, grunnopplæring og ulike helse- og velferdstjenester.

Europarådets ministerkomité har hatt anbefalinger knyttet til likeverdige tjenester, blant annet om å bedre kunnskapen om nasjonale minoriteter i offentlige tjenester og styrke kompetansen når det gjelder å håndtere kulturelt mangfold.

Nasjonale minoritetsgrupper har historisk erfaring med statlig diskriminering, press om assimilering og ekskludering som ledd i tidligere fornorskningsspolitikk. Dette kan prege gruppenes forhold til offentlige myndigheter i dag, og påvirke hvordan og i hvor stor grad de oppsøker offentlige tjenester. Aarseth og Nordviks studie av levekår og livskvalitet blant tatere/romanifolk fra 2015 viser også hvordan noen romanifolk/tateres møter med det offentlige er preget av mistillit og en følelse av å bli forskjellsbehandlet fordi man er av romani-/taterslekt. At deler av forvaltningen har lav kunnskap om de nasjonale minoritetene, kan også prege minoritetenes erfaringer med å bruke offentlige tjenester. Ifølge evalueringen av Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo kan det forekomme en form for berøringsvegring blant ansatte i førstelinjetjenesten i kontakt med romer. Dette gjelder flere offentlige tjenester, som skole, politi, barnevern og Nav.

Europarådets ministerkomité har kommet med flere anbefalinger som gjelder kvenene, og opplæring i kvensk språk. Lærermangel, undervisning og læringsmuligheter i og på kvensk har blitt trukket fram som områder der ministerkomiteen mener at Norge bør følge opp. Ministerkomiteen har, både ved rapporteringene i 2010 og 2015, pekt på at videreføring og økning i innsatsen for å revitalisere og fremme kvensk språk krever umiddelbare tiltak. Utvikling av kvenskundervisningen i skolen, styrking av lærerutdanningen og økt tilstedeværelse i media blir trukket fram som slike umiddelbare tiltak.

Europarådets ministerkomité har vært opptatt av romanifolk/tatere og romers muligheter til sysselsetting og tilgang til lærlingeordninger og å redusere ulikheter som spesielt romer opplever når det gjelder tilgang til bolig.

Mange romer har en vanskelig livssituasjon preget av omfattende levekårsutfordringer. Romano Kher har en brobyggertjeneste, som er et tiltak for å sikre romer likeverdige tjenester. Brobyggertjenesten veileder og bistår romer i møte med offentlige instanser og etater, og har ansatte med både romsk og ikke-romsk bakgrunn.

Brobyggertjenesten holder til i Oslo, men bistår også romer i nabokommuner i møte med myndighetene og storsamfunnet. Tjenesten gir støtte og veiledning til romer blant annet i saker knyttet til barnevernet, diskriminering, ulike konflikter, bolig og skole. Lav tillit til myndighetene er fortsatt en utfordring.

Brobyggertjenesten informerer også førstelinjetjenesten om romers behov for bistand, blant annet kan det være behov for å finne løsninger for å møte språklige utfordringer eller analfabetisme hos noen romer.

Det vises til meldingen for nærmere omtale av barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning, barnevernet, sosialtjenesten samt av helse- og omsorgstjenesten.

1.4.4 Kjennskap til nasjonale minoriteter i befolkningen

De nasjonale minoritetsgruppene er små, og det er forholdsvis få som kjenner til nasjonale minoriteter. Minoritetene selv opplyser at de ofte blir møtt med uvitenhet. Det er et mål i seg selv at flere kjenner til de nasjonale minoritetene. Spesielt er dette viktig som ledd i arbeidet med å motvirke fordommer, rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer og for å sikre likeverdige tjenester.

På oppdrag for Kommunal- og moderniseringsdepartementet har Ipsos i november 2020 gjennomført en spørreundersøkelse blant et representativt befolkningsgrunnlag for å kartlegge kjennskap til nasjonale minoriteter i befolkningen. Kartleggingen viser at ni av ti oppgir at de kjenner til at vi har nasjonale minoriteter i Norge. Blant de som oppgir at de kjenner til at vi har nasjonale minoriteter, oppgir syv av ti at samer er en nasjonal minoritet. Videre går det fram at blant de som kjenner til de faktiske nasjonale minoritetene, er det størst kjennskap til kvener/norskfinner (19 pst.). Deretter følger romer (7 pst.) og romanifolket/taterne (6 pst.). Færrest kan nevne at jøder (4 pst.) og skogfinner (3 pst.) er nasjonale minoriteter i Norge. Undersøkelsen viser også at eldre har noe mer kjennskap til nasjonale minoriteter enn yngre. Personer bosatt i Nord-Norge har bedre kjennskap til kvener/norskfinner enn gjennomsnittet.

Når de som ikke kjenner til at Norge har nasjonale minoriteter, får opplyst hvilke minoritetsgrupper det er snakk om, oppgir 9 av 10 at de kjenner til jøder, romer og romanifolk/tatere. Færre i denne gruppen kjenner til kvener/norskfinner og skogfinner.

Undersøkelsen Holdninger til diskriminering av samer og nasjonale minoriteter gjennomført av Fafo i 2020 viser at det er bred støtte i befolkningen til tiltak for nasjonale minoriteter, både når det gjelder tiltak mot ulike former for diskriminering og sosiale tiltak.

Det vises til meldingen for omtale av å øke kunnskapen om nasjonale minoriteter gjennom utdanningssektoren, kulturlivet og forskning.

1.4.5 God samordning av politikken overfor nasjonale minoriteter

Det vises i meldingen til at politikken overfor nasjonale minoriteter er organisert på samme måte som i forvaltningen for øvrig. Det betyr at sektorprinsippet gjelder på alle fagområder, for eksempel innen kultur, utdanning og helse. De ulike departementene har ansvar for at hensynet til nasjonale minoriteter blir ivaretatt innenfor sine fagområder. Kulturdepartementet har ansvar for både kultur- og språkpolitikken og er det sektordepartementet som har flest virkemidler i politikken overfor nasjonale minoriteter. I tillegg har også Kunnskapsdepartementet flere og viktige virkemidler. Kom-

munal- og moderniseringsdepartementet har ansvar for å samordne regjeringens politikk overfor nasjonale minoriteter.

Det vises til meldingen for nærmere omtale av samordningsansvar og oppgavefordeling, av å sikre effektiv forvaltning av tilskuddsordningene, samt av å sikre kunnskap om nasjonale minoriteter i forvaltningen.

1.5 Oppgjør med tidligere tiders politikk

Det pekes i meldingen på at dagens politikk overfor nasjonale minoriteter søker å bygge opp kultur og språk som tidligere politikk har bidratt til å bryte ned. Myndighetene har også lagt vekt på å unnskylde den urett som er begått, og å kompensere virkningen av politikken ved blant annet å opprette museer og minnesteder som kan bidra til å formidle informasjon om det som har skjedd, og synliggjøre at de nasjonale minoritetene er en integrert og naturlig del av Norges felles og mangfoldige historie og kulturarv.

Å ta et oppgjør med tidligere politikk er en kontinuerlig oppgave som hele politikken overfor de nasjonale minoritetene er tuftet på. Regjeringen erkjenner at det har tatt lang tid å få på plass en ny politikk overfor disse gruppene, og at myndighetene fremdeles har en vei å gå for å skape tillit mellom myndighetene og de nasjonale minoritetene. Regjeringen stiller seg bak de unnskyldningene som er gitt nasjonale minoriteter for den urett som har blitt begått mot dem.

I meldingens kapittel 5 gis en omtale av ulike erstatnings- og rettfærdsvederlagsordninger, herunder Rettfærdsvederlagsordningen som er Stortingets egen kompensasjonsordning for de som har kommet særlig uheldig ut i møte med det offentlige. I tillegg er det opprettet egne særskilte ordninger som berører noen av de nasjonale minoritetene, som individuell og kollektiv oppreisning til jøder etter holocaust, individuell og kollektiv oppreisning til romanifolk/tatere, kollektiv oppreisning til romer, individuell erstatning til samer og kvener som tapte skolegang under andre verdenskrig.

I samme kapittel gis en omtale av ulike minnesteder.

Til slutt i kapitlet gis det et omtale av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Stortinget vedtok 20. juni 2017 at det skulle opprettes en kommisjon for å se på fornorskingspolitikken som ble ført overfor samer og kvener/norskfinner. Den 9. mai 2019 innfortolket kommisjonen mandatet til å også inkludere skogfinner. Kommisjonen skal avgi sin rapport høsten 2022.

Det vises til meldingen for omtale.

1.6 Oppfølging av NOU 2015:7 Assimilering og motstand

Tater-/romaniutvalget la i juni 2015 fram sin rapport NOU 2015:7 Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor tater-/romanifolk fra 1850 til i dag. Regjeringen følger opp rapporten i stortingsmeldingen. Mange av utfordringene som kommer fram i rapporten, gjelder flere nasjonale minoriteter, og regjeringen har fulgt opp flere av anbefalingene gjennom generelle tiltak, som tiltak for økt kunnskap om minoritetene, tiltak på diskrimineringsfeltet og tillitsbygging mellom myndighetene og minoritetene. Det fremgår av meldingen at regjeringen foreslår at det ikke blir innført flere særtiltak for romanifolket/taterne.

1.6.1 Utvalgets rapport

Målet med utvalget regjeringen oppnevnte i 2011, var å få en samlet framstilling som viser hvilke konsekvenser politikken har hatt både for enkeltindivider og romanifolket i Norge som helhet.

Utredningen viste at romanifolket/taterne ble utsatt for en hardhendt assimileringsspolitikk fra norske myndigheter. De sentrale tiltakene var omsorgsovertakelse av barn og tiltak for å bosette folkegruppen, delvis med tvang. Rapporten viser at politikken som ble ført, har hatt og har svært negative konsekvenser for enkeltpersoner og folkegruppen som helhet. Politikken påvirker fortsatt forholdet mellom romanifolket/taterne og storsamfunnet.

Utvalgets anbefalinger til norske myndigheter var i hovedtrekk:

- Ta et tydelig oppgjør med fortiden og kommunisere bredt at staten tar ansvar for tidligere tiders overgrep og forsømmelser.
- Styrke tilliten mellom romanifolket/taterne og myndighetene og sikre romanifolket/taterne reell deltakelse i prosesser som angår dem.
- Synliggjøre romanifolket/taterne gjennom økt kunnskap om folkegruppen blant offentlig ansatte, i skole og undervisning.
- Sikre at barn og unge med romani-/taterbakgrunn har likeverdig og reell tilgang til skole og utdanning.
- Forebygge diskriminering og gi gruppen en reell mulighet til å kunne rapportere om diskriminering, og få veiledning når de opplever diskriminering.
- Legge til rette for avklaring av om det har vært og fremdeles finnes rettsstridige forhold, også menneskerettighetskrenkelser. Vurdere om Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), eller andre instanser, kan få en rolle som supplement til eksisterende klagemuligheter.
- Like muligheter i praksis – sørge for informasjon og veiledning når det gjelder velferdssystemet, opplæringstilbud og næringsvirksomhet, og rettigheter ved diskriminering.

- Hjelp til å finne fram i arkiver for å finne sitt opphav og sin historie.
- Rettferdige erstatnings- og oppreisningsordninger. Utvalget peker særlig på at kommunale oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn varierer sterkt kommunene imellom. Forvaltningen av kollektive oppreisningsordninger må ha bred tillit i folkegruppen.
- Finansiere videre forskning og forskningsformidling, særlig forskning på hvordan folkegruppen har blitt omtalt i psykiatrien og på hvordan situasjonen for ulike deler av folkegruppen er i dag.

1.6.2 Høring av utvalgets rapport

I dialog med representanter fra utvalgets referansegruppe besluttet Kommunal- og moderniseringsdepartementet å sende tater-/romaniutvalgets rapport ut på bred høring og å arrangere høringsmøter i ulike deler av landet.

1.6.3 Høringsinnspill

Det kom inn cirka 220 høringsinnspill fra enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner og offentlige etater. I tillegg ble det levert en underskriftsliste med 300 underskrifter.

Se nærmere omtale i meldingen.

1.6.4 Oppfølging av anbefalingene i rapporten

Regjeringen har vurdert anbefalingene i NOU 2015:7 Assimilering og motstand, og alle høringsinnspillene til rapporten er gjennomgått. Deler av anbefalingene er allerede fulgt opp.

I 2018 opprettet Kommunal- og moderniseringsdepartementet en referansegruppe som skulle komme med innspill til oppfølgingen av NOU 2015:7 Assimilering og motstand. Referansegruppen besto av elleve representanter fra romanifolket/taterne. I tillegg har departementet opprettet en nettside med informasjon om arbeidet med oppfølgingen.

Tater-/romaniutvalget pekte i sin rapport på at det er viktig at forvaltningen av Stiftelsen Romanifolket/taternes kulturfond har bred tillit blant romanifolket/taterne. Utvalget mente at informasjonen om fondet, og forvaltningen av det, burde styrkes slik at fondet når ut til flest mulig i romani-/tatermiljøet. Ettersom departementet hadde holdt tilbake midlene fra kulturfondet siden 2015, var dette et aktuelt tema å ta opp i referansegruppen.

Det kom opp fire forslag i referansegruppen til videre forvaltning av den kollektive oppreisningen. Ett av forslagene, som flere i gruppen støttet, var at midlene skulle forvaltes som en tilskuddsordning i Kulturrådet. På denne bakgrunnen besluttet kommunal- og moderniseringsministeren og kulturministeren i fellesskap å

opprette en tilskuddsordning for romanifolket/taterne i Kulturrådet fra 2019.

I meldingens pkt. 6.4.1–6.4.9 gis en omtale av oppfølgingen av de enkelte anbefalingene i rapporten.

1.7 Meldingens sammendrag

I meldingens kapittel 7 gis et eget sammendrag av meldingen.

2. Komiteens behandling

Komiteen har imøtesett og mottatt skriftlige innspill i saken. Innspillene er publisert på stortinget.no.

3. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Masud Gharahkhani, Stein Erik Lauvås, Eirik Sivertsen og Siri Gåsemyr Staalesen, fra Høyre, Norunn Tveiten Benestad, Torill Eidsheim, Olemic Thommessen og Ove Trellevik, fra Fremskrittspartiet, Jon Engen-Helgheim og Helge André Njåstad, fra Senterpartiet, Heidi Greni og Willfred Nordlund, fra Sosialistisk Venstreparti, lederen Karin Andersen, og fra Kristelig Folkeparti, Torhild Bransdal, viser til meldingen.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, mener det er viktig at det nå fremmes en stortingsmelding om de nasjonale minoritetene i Norge. Flertallet viser til at de nasjonale minoritetene er svært små og kulturelt sett sårbare grupper. Flertallet tar til etterretning at meldingen er avgrenset til å gjelde de fem nasjonale minoritetene, jøder, kvener/norskfinner, romer, romanifolk/tatere og skogfinner, og er avgrenset mot samer da samepolitikken dekkes av andre dokumenter, herunder den årlige meldingen til Stortinget om samisk språk, kultur og samfunnsliv.

Flertallet slutter seg til meldingens beskrivelse av det rettslige rammeverket for de nasjonale minoritetenes stilling og rettigheter i Norge, men er også enige i at en tettere oppfølging av dette i det daglige praktiske politiske arbeidet er ønskelig og nødvendig.

Flertallet viser til at de fem nasjonale minoritetene skiller seg fra hverandre med hensyn til kulturell og språklig bakgrunn, og har svært ulik historie. Med litt ulik vektning er likevel de problemstillingene som reiser seg, i stor grad parallelle og i hovedsak knyttet til kulturell videreføring, rammebetingelser for språk, diskrimi-

nering, samfunnsdeltagelse og deltagelse i offentlige beslutningsprosesser.

Flertallet vil understreke betydningen av god dialog mellom myndighetene og de nasjonale minoritetene. Flertallet vil i denne sammenheng peke på kontaktforumet som ble etablert i 2003, og den løpende dialogen som er mellom Kommunal- og moderniseringsdepartementet og de nasjonale minoritetenes egne organisasjoner. Flertallet mener også det er viktig å vie disse organisasjonenes ungdomsledd god oppmerksomhet, ikke minst med tanke på videre rekruttering.

Flertallet viser til at Norges institusjon for menneskerettigheter fra 2021 planlegger å ha årlige møter med representanter fra de nasjonale minoritetene, både fra organisasjonene som får tilskudd fra staten, og de som jobber for norske romer. Flertallet støtter dette og mener dette kan være en viktig kanal for å styrke kunnskapen om egne rettigheter samt dialogen med myndighetene. Flertallet mener det må være et mål gjennom dette å bidra til å styrke tillitsforholdet mellom myndighetene og de nasjonale minoritetene.

Flertallet slutter seg til meldingens beskrevne hovedmålsettinger for minoritetspolitikken:

1. Nasjonale minoriteter deltar aktivt i samfunnet og kan uttrykke og videreutvikle sine språk og sin kultur.
2. Nasjonale minoriteter deltar i offentlige beslutningsprosesser.
3. Nasjonale minoriteter får gode og likeverdige tjenester.

Flertallet viser til at en sentral del av det aktuelle virkemiddelapparatet i minoritetspolitikken er relatert til kultur og språk. Flertallet vil i denne sammenheng peke på Språkrådets og Kulturrådets viktige roller som faginstanser, kompetansesentra og forvaltere av statlige midler. Flertallet vil også understreke at Norges forpliktelser i henhold til UNESCO-konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven også omfatter minoritetenes kultur.

Flertallet vil også peke på at mangel på lærere og læremidler er en tilbakevendende utfordring for de nasjonale minoritetene.

Flertallet mener på generelt grunnlag at det er svært viktig at relevante offentlige instanser i sin alminnelighet har god kunnskap om minoritetsgruppene og de juridiske rettigheter de faktisk har. Dette gjelder alle i førstelinjetjeneste, ikke minst i Nav. I tillegg til at det er et mål i seg selv å imøtekomme den enkeltes rettigheter, er også gode opplevelser i møte med det offentlige et viktig bidrag til å bygge tillit mellom det norske storsamfunnet og minoritetene.

Flertallet vil peke på det særlige behovet for tillitsskapende arbeid overfor de nasjonale minoritetene.

Det dreier seg om god dialog med myndighetene, samt at minoritetene har fungerende organisasjoner med god oppslutning i den aktuelle gruppen. Det er avgjørende at minoritetene føler seg hørt og sett av myndighetene, og at de har en god opplevelse av reelt sett å kunne gjøre sine meninger gjeldende i saker som direkte angår dem.

Flertallet viser til at alle de nasjonale minoritetene på forskjellige måter har vært gjenstand for diskriminering opp gjennom historien. Flertallet viser til at man fortsatt ser eksempler på dette, og at det også i dag er viktig og nødvendig å gjøre en aktiv innsats mot mobbing og diskriminering. Flertallet peker på betydningen av de kollektive så vel som de individuelle erstatningsordningene som er etablert, og mener dette er nødvendige tiltak også når det gjelder forsoning og tilitskapende arbeid. Flertallet støtter de tiltak som gjøres for å avdekke den urettferdigheten som har skjedd, og den beklagelse som naturlig følger fra det norske storsamfunnet.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet har ingen merknader til meldingen.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at det i NOU 2015:7 Assimilering og motstand ble understreket behovet for rettferdige erstatnings- og oppreisningsordninger. Mange kommuner har eller har hatt egne erstatnings- og oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn. Disse ordningene varierer fra kommune til kommune. Mange bor i en kommune hvor det ikke finnes en egen ordning, og andre opplever store forskjeller i kravene til dokumentasjon. Flere steder har ordningene vært tids-

begrenset. Det er derfor stor forskjell rundt i landet når det gjelder hva slags erstatning den enkelte kan få. Dette medlem viser til Representantforslag 70 S (2019–2020), jf. Innst. 76 S (2020–2021), om å sikre barn som har vært utsatt for svikt av det offentlige, lik tilgang på erstatninger uavhengig av hvilken kommune de bor i. Dette medlem mener det ikke er noen saklig grunn til at det skal være ulike ordninger på dette området, og at det er et stort behov for like rettigheter i de kommunale ordningene.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti viser til proposisjonen og vil vektlegge prinsippet om lokalt selvstyre og at det ikke er ønskelig at staten regulerer kommunale erstatningsordninger. Disse medlemmer viser videre til at de kommunale erstatningsordningene er etablert som ordninger som eksisterer ved siden av rettferdsverderlagsordningen og andre statlige ordninger. Det er opp til den enkelte kommune å bestemme om de vil etablere erstatningsordninger, hvordan ordningen skal innrettes, og nivået på erstatningsbeløpene.

4. Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Meld. St. 12 (2020–2021) – Nasjonale minoriteter i Norge – En helhetlig politikk – vedlegges protokollen.

Oslo, i kommunal- og forvaltningskomiteen, den 25. mars 2021

Karin Andersen

leder

Olemic Thommessen

ordfører

